

Єгор Вячеславович Чеботарьов

доктор, ад'юнкт

докторант ІЕП НАН України

ORCID 0000-0001-5963-7637

e-mail: iegor.chebotarov@wz.uni.lodz.pl,

Лодзинський університет, Польща,

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ

УМОВИ, ЛОГІКА ТА МЕТОДИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РОЗРОБКИ Й РЕАЛІЗАЦІЇ «ПЛАНУ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ»

Постановка проблеми. Опрацювання сукупності питань повоєнного розвитку України, як свідчить узагальнений аналіз соціально-економічної діяльності суспільства та підтверджує світовий досвід, за підсумком має втілитися в розробку стратегічно орієнтованого і разом із тим максимально конкретного за змістом державного нормативно-правового документу. Він може бути визначений як «План повоєнного відновлення України» («План»), або «План Маршалла для України»; різноманітні варіації відповідного редакційно-філологічного характеру слід вважати такими, що не на часі. Тому постає складна інституціональна, теоретико-методологічна та науково-практична проблема опрацювання означеного «Плану».

Необхідно усвідомлювати, що такий стратегічно орієнтований і конкретний за інституційними відповідальними державними органами влади, інструментами забезпечення та етапами реалізації документ України вже мала мати. Натомість, «План відновлення України», представлений до конференції Ukraine Reform Conference URC 2022 в Лугано, з причин явної необґрунтованості та заявлених астрономічних сум на допомогу в підсумковому документі «Декларація Лугано» правомірно було визначено таким чином – «проект Плану відновлення та розвитку як основний рамковий документ ... потребує консультацій та адаптивності» [1]. Інший План – Plan Ukraine Facility за визначенням не є стратегічним бо від початку обмежений за часовою ознакою періодом 2024-2027 рр. [2].

При цьому, нещодавня перемога на президентських виборах в США Д. Трампа наявність для України стратегічного означеного «Плану» може бути поставлена як аксіома протягом перших місяців, або – навіть тижнів, роботи його нової адміністрації (що теж слід вважати логічним з погляду Америки). Такий підхід з боку США може супроводжуватися «винесенням за дужки» багатьох інших питань щодо закінчення російсько-української війни, або її гарячої фази. Отже, необхідність науково-обґрунтованої державної політики повоєнного відновлення економіки та похідного від неї конкретного «Плану» може вкрай гостро постати значно скоріше, ніж це видається.

Аналіз й узагальнення логіки світового економічного розвитку свідчить, що конкретність подібних

стратегічно орієнтованих планів забезпечується, насамперед, провадженням сукупності інструментів, спрямованих на досягнення конкретно поставлених завдань в межах чітко визначених часових періодів. Такий вихідний ґносеологічний постулат емпірично наочно підтверджується на прикладі багатьох країн, котрі не тільки успішно розв'язали проблеми повоєнного відновлення, а й на цій основі забезпечили підвалини свого подальшого сталого тривалого соціально-економічного розвитку. Прикладами таких країн є, перш за все, Федеративна Республіка Німеччини, Японія, Італія, Франція, Південна Корея, Ізраїль; також, не слід нехтувати аналогічним досвідом Великої Британії, Тайваню, В'єтнаму, окремих сучасних країн Західних Балкан і Грузії.

Отже, у сфокусованому визначенні в даній проєкції постає складна міждисциплінарна та міжкультурна проблема економічної режимології щодо визначення на підґрунті узагальнення відповідного світового досвіду економічних режимів розробки та реалізації «Плану».

Рівень опрацювання проблеми. Різні складові досліджуваної проблеми характеризуються приблизно одним – недостатнім рівнем опрацювання. Є відсутність не тільки прийнятний для міжнародного співтовариства й потенційних інвесторів (а також вітчизняного громадянського суспільства) «План», а й системний аналіз світового досвіду опрацювання та реалізації політик повоєнного відновлення. Як правило, такі розробки не виходять за межі декларативних заяв щодо необхідності використання в Україні досвіду провадження «Плану Маршалла» з наведенням окремих інструментів економічної політики на прикладі ФРН та Японії (частково, – Франції та Південної Кореї). ґрунтовними у даному відношенні є, радше, лише праці С. Іванова [3], Ю. Городніченка [4], Ю. Кіндзерського [5], О. Бородіної та В. Ляшенка [6]. В окремих роботах також здійснено подібні розробки з окресленням питань щодо ідентифікації застосовуваних в різних країнах інструментів-режимів забезпечення повоєнного відновлення [7].

Сама по собі проблематика режимології в українській науці є однією з найменш опрацьованих, взагалі – праці за даною тематикою є поодинокими. Ви-

токи її розробки закладено в роботі [8], при цьому – найбільшою мірою щодо запровадження регуляторної політики малого та середнього бізнесу. Системному аналізу режимології в контексті гносеологічного, теоретико-методологічного та науково-практичного її розгляду присвячено роботу [9]. В ній здійснено напруження щодо міждисциплінарного змісту поняття «режим», спеціальних режимів оподаткування, митних режимів, режимів стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, режимів валютного курсу та кредитних режимів. Тому, обгрунтовані напередодні війни аспекти досліджуваної проблеми, не тільки можуть, а мають бути застосовані з метою розробки державної політики відновлення та безпосередньо «Плану».

Мета та завдання статті. Мета статті: на підґрунті аналізу світового досвіду повоєнного розвитку країн Європи та індо-тихоокеанського субрегіону ідентифікувати економічні режими «Плану» та визначити основи методичного забезпечення їх провадження до відповідного державного нормативно-правового документу. Завдання дослідження щодо деталізації означеної мети:

- узагальнити аналіз світового досвіду розробки та реалізації політик і планів повоєнного відновлення з чітким визначенням застосовуваних інструментів;
- ідентифікувати режими, застосування яких буде найбільш ефективним при реалізації державної політики повоєнного відновлення України;
- опрацювати основи методичного забезпечення провадження відповідних режимів в контексті подальшої розробки «Плану»

Виклад основного матеріалу. Класичним прикладом повоєнного відновлення країн є «План Маршалла» (1949-1951 рр.), опрацьований за ініціатииви Державного секретаря США Дж. Маршалла при підтримці й участі Президента Г. Трумена. Даний план розроблено на підґрунті Закону США «Economic Cooperation Act of 1948» [10] й за початковим розумінням спрямовувалося на відновлення європейського континенту після Другої світової війни (дещо пізніше підходи та механізми «Плану Маршалла» було запроваджено задля повоєнного відновлення Японії та інших країн індо-тихоокеанського субрегіону)

При цьому слід окреслити такі вихідні інституційні (з погляду формування установ й організацій щодо провадження відновлювальних планів, програм і теорій), інституціональні (в контексті забезпечення формування необхідних норм, цінностей і традицій суспільств) та організаційно-управлінські сили.

1. З метою провадження «Плану Маршалла» було створено спеціальну інституцію – Адміністрацію з економічної співпраці (Economic Cooperation Administration) (ECA). Дж. Маршалл довів Г. Трумену доцільність створення такої інституції не в структурі Державного департаменту, під патронатом якого розроблявся цей план, і не в структурі Міністерства фінансів чи Міністерства торгівлі (як то Дж. Маршаллу пропонували керівники цих установ – його особисті друзі), а як незалежної інституції з прямим підпорядкуванням Президентові.

Цим було забезпечено не тільки незалежність ECA від уряду, а й від обох політичних партій країни. ECA мала не тільки свій загальний офіс для всіх країн у Європі, а й Місію в кожній з сімнадцяти країн-реципієнтів (дещо пізніше такі Місії було засновано й в країнах індо-тихоокеанського субрегіону).

2. Умовою надання за «Планом Маршалла» допомоги США всім країнам-потенційним реципієнтам була наявність в кожній із них свого плану, співупорядкованого не тільки за загальним змістом, а й за використовуваними підходами та інструментами даного плану. Тому, з найвищим соціально-економічним ефектом «План Маршалла» було реалізовано в тих країнах, які ще до початку його запровадження розробили та розпочали свої повоєнні відновлювальні плани (програми та теорії).

Так, у Великій Британії лейбористи, усунувши від влади одного із фундаторів перемоги у Другій світовій війні У. Черчілля, в 1945 р. почали провадження своєї Програми «Обличчям до людей» (правда, У Черчіль з своєю партією консерваторів знову повернувся до влади в 1951 р.) У ФРН Л. Ерхард почав проваджувати свою теорію соціальної ринкової економіки (багато в чому за цим напрямом йому допоміг інший відомий представник фрайбурської школи неолібералізму В. Ойкен) з 1946 р. спочатку як міністр економіки землі Баварія, а потім як міністр економіки, віцеканцлер і федеральний канцлер ФРН [11]. У Франції в 1946 р. було запроваджено перший «План Моне», який діяв до 1952 р. (всього було три таких плани: другий – протягом 1954-1957, третій протягом 1958-1961 рр.). В Італії органічним продовженням «Плану Маршалла» став «План Ваноні» (1955-1964 рр.), який окрім вирішення загальнонаціональних питань формування позитивного платіжного та торговельного балансів, мав значну регіональну спрямованість щодо забезпечення зрівноваженого розвитку регіонів країни.

3. «План Маршалла» (як й інші відновлювальні «Плани»), хоча і мав економічний зміст і спрямованість, передбачав досягнення й інших цілей. Наприклад, за «Планом Маршалла» передбачалося забезпечення витиснення певних політиків із законодавчих органів країн-реципієнтів, а складовою «Лінії Доджа» було забезпечення релігійних свобод у Японії [12]. Відновлювальні «Плани» в тих країнах, в яких вони мали позитивний ефект, відрізнялися комплексним характером (в цьому відношенні є показовим приклад В'єтнаму, де попри інші негативні складові, відновлювальна політика «Дой мой» (з в'єтнамської – відновлення) відрізнялася особливо комплексним соціально-економічним характером ринково орієнтованого реформування країни [13]).

При цьому, слід чітко усвідомлювати: не у всіх країнах плани відновлювання спрацювали ефективно. Так, навіть за «Планом Маршалла» допомогу окремим країнам після початкових траншів було зменшено, або навіть скасовано (це стосується тих країн, які не підтвердили ефективне використання наданої допомоги). Після розкрадання наданих Сполученими Штатами Америки коштів Південній Кореї після війни 1950-1953 рр., Програму допомоги взагалі було згорнуто, а нова допомога розпочалася лише після повної зміни влади в країні. Не у всьому позитивною була реалізація Програми OBNOVA (з сербської – відновлення), розроблена Європейським Союзом для країн Західних Балкан (в окремих з них, попри умови ЄС, кошти не використовувалися для відновлення промисловості та сільського господарства, а також з метою створення нових робочих місць для повернення біженців з інших країн; Євросоюз також не залишив поза увагою подібні «інструменти») [14].

Отже, в Україні проблему повоєнного відновлення та опрацювання відповідної державної політики

та «Плану» не слід розглядати в площині імплементації світового досвіду. Питання має ставитися в площині адаптації такого світового досвіду, виходячи із національних інтересів і враховуючи внутрішні умови та наявні й прогнозовані зовнішні економічні та геополітичні тенденції. Є гносеологічні підстави теоретико-методологічною та науково-практичною складовою опрацювання такого підходу виокремити економічну режимологію.

Подальшим логічним етапом запровадження пропонуваного підходу є доцільним розглядати чітку

ідентифікацію інструментів, використовуваних в інших країнах в контексті розробки повоєнних відновлювальних політик і відповідних планів, на підґрунті чого вже слід ідентифікувати режими, котрі будуть найбільш прийнятними та ефективними в Україні.

Визначальні інституціональні та економічні інструменти, використовувані в сімнадцяти країнах Європи, в яких за підсумком було реалізовано «План Маршалла» та відповідні інструменти інших подібних планів (теорій і програм) представлено в таблиці.

Таблиця

**Ідентифікація визначальних інструментів
планів повоєнного відновлення на прикладі окремих країн світу**

Назви планів (програм і теорій) відновлення	Визначальні інструменти провадження планів (програм і теорій)
1	2
«План Маршалла» (для 17 країн Західної Європи)	• Створення ЕСА як єдиної централізованої інституції зі провадження «Плану Маршалла» з Місіями в країнах-реципієнтах; • визначення мінімально-необхідних для країни-реципієнта обсягів допомоги; • використання країнами-реципієнтами допомоги США на закупівлю обладнання та продовольства лише виробництва США; • обов'язкове створення в країнах-реципієнтах нових робочих місць шляхом використання допомоги США; • надання країнами-реципієнтами США допомоги у ресурсах, у яких вони мають потребу і котрі мають країни-реципієнти; • звітування країнами-реципієнтами за використання отриманої допомоги з наданням США повної інформації щодо провадження відновлювальних проєктів; • участь країн-реципієнтів у загальноєвропейських економічних організаціях
Програма «Обличчям до майбутнього» (Велика Британія)	• Запровадження державно-монополістичного регулювання; • націоналізація базових об'єктів промисловості, транспортної інфраструктури та Англійського банку; • «заморожування» заробітної плати та підвищення податків для фізичних осіб
Теорія соціальної ринкової економіки (ФРН)	• Запровадження прозорого загальноєкономічного регулювання; • скасування державного планування та ціноутворення з підтримкою промислових монополій; • запровадження масштабного державного регулювання у фінансовій сфері; • запровадження політики прискореної амортизації; • запровадження прогресивного оподаткування доходів фізичних осіб
«Плани Моне» (Франція)	• Запровадження державно-монополістичного регулювання із прийняттям загальнодержавних індикативних планів («Планів Моне»); • провадження комплексних структурних реформ модернізації економіки; • стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу; • ініціювання прийняття «Плану Шумана» як прообразу Європейського Союзу
«План Ваноні» (Італія)	• запровадження державно-монополістичного регулювання; • проведення системи регуляторних заходів із забезпечення позитивного платіжного та торговельного балансів; • стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу; • проведення аграрної реформи; • проведення системи регуляторних заходів із забезпечення збалансованого розвитку регіонів
«Лінія Доджа» (Японія)	• ліквідація промислових картелей; • проведення аграрної, бюджетної та податкової реформ (зі зниження податків корпорацій і збільшення податків фізичних осіб); • жорстке регулювання курсу національної грошової одиниці; • запровадження загальнодержавного індикативного планування (із поступовим залученням потенціалу великих корпорацій)
«План Каплана» (Ізраїль)	• запроваджено системи централізованого управління економікою та ціноутворення; • проведення загальнодержавних інфраструктурних проєктів; • запровадження карткового розподілу харчів і товарів першої необхідності для населення; • девальвація національної грошової одиниці; • створення й стимулювання розвитку військово-промислового комплексу

1	2
«Дой мой» (Відновлення, В'єтнам)	• Проведення комплексних економічних, соціальних і культурних реформ, зорієнтованих на формування соціалістичної ринкової економіки; • створення мережі спеціальних економічних зон; • створення умов для релокації до країни бізнесу з Японії та Південної Кореї
«План Бендукідзе» (Грузія)	• Реформа системи правоохоронних органів; • податкова реформа (зі зменшенням кількості прямих податків з 21 до 6 зі спрощенням їх сплати); • створення сприятливого інвестиційного клімату (зі звільнення бізнесу від податків за умов реінвестицій прибутку); • підтримка малого та середнього бізнесу

Серед інструментів провадження відновлювальних планів, наведених в таблиці, окремі потребують особливої уваги з погляду режимології. Вихідною регуляторною умовою провадження «Плану Маршалла» в кожній із країн-реципієнтів стало визначення мінімально-необхідних для них (безумовно — на підґрунті двостороннього обговорення) обсягів фінансової та ресурсної допомоги з боку США. Окрім того — доведення до країн-реципієнтів умов і порядку звітності щодо її використання та наслідки (у тому числі, — для задіяних бізнес-формуваль) нецільового використання.

Ще один принциповий аспект. Використання в тих чи інших країнах наведених в таблиці інструментів було діаметрально протилежним. Так, відповідно до «Лінії Доджа», насамперед — в межах першого з трьох її етапів, США провели в Японії низку дій, спрямованих на ліквідацію потужних промислових картелів [12]. Таку ж політику США, навіть з повним припиненням допомоги, запровадили і в Південній Кореї.

Натомість, Л. Ерхарду вдалося довести необхідність підтримки, створених за попередні часи великих промислових монополістичних структур у ФРН [11] (хоча, за «Планом Моргентау», затвердженим у 1944 р. Президентом Ф. Рузвельтом, а потім підтриманим У. Черчілем, передбачалася не тільки їх повна руйнація, а практично знищення Німеччини шляхом розподілу на кілька країн [15]). Більш того, в Італії «Планом Маршалла» великі монополії утворювання підтримувалися неоднаковою мірою: 35% від загальної допомоги США отримав концерн «Фіат» (отже, в даному контексті мова зовсім не йшла про провадження антимонополісної політики як такої, це радше — формування конкурентного бізнес-середовища).

Досвід Великої Британії є унікальним в контексті того, що повернення до влади у 1951 р. партії консерваторів У. Черчіля, попри загальну нещадну критику партії лейбористів і її лідера К. Уетлі, супроводжувалося введенням таких заходів, які доповнювали та своєрідним чином вдосконалювали політику відновлення попередників.

В Ізраїлі план відновлення було опрацьовано не тільки після Війни за незалежність (1948 р.) — «План Каплана», а й відповідні плани після Шестиденної війни (1967 р.) та Війни судного дня (1973 р.); одним із ефективних інструментом подолання наслідків цих двох воєн стала створювана система комерціалізації наукових розробок (у тому числі — й розробок військово-промислового сектору в цивільних галузях). В контексті подолання наслідків війни, яка спалахнула в 2024 р., з нових інструментів запроваджено концепцію забезпечення стійкості регіонів.

Відновлювальна політика «Дой мой» у В'єтнамі з самого початку вибудовувалася на комплексному підході щодо ринкового реформування країни (попри збереження політичної влади комуністичної партії) та створенні мережі різнопланових спеціальних економічних зон (у тому числі, — із забезпеченням умов для релокації бізнесу з Японії та Південної Кореї) [13].

Вихідною умовою проведення політики повоєнного відновлення в Грузії стало кардинальне реформування правоохоронних органів, спрямоване на реальне подолання системної корупції. К. Бендукідзе, за великим рахунком, нічого нового не запроваджував: як досвідчений бізнесмен він чудово розумівся на природі, механізмах і наслідках корупції, а як вчений-дослідник — на змісті та досвіду «Плану Маршалла» та відновлення Південної Кореї. Однак, його «План» є дійсно унікальним, насамперед — з погляду подолання корупції як умови провадження економічних реформ [16].

У всіх країнах в контексті провадження відновлювальних політик і планів активно було запроваджено стимулювання розвитку малого та середнього бізнесу в національних економіках в цілому й проведення аграрних реформ (досвід Японії, Тайваню та Індії став дійсно ефективним з погляду забезпечення за реформами колишнього українця В. Ладежинського структурних перебудов в цих країнах завдяки стимулюванню переливу коштів фермерів від продажу земельних ділянок у створювані передові науково-технічні підприємства [17]; подібний підхід було використано й у відновленні Франції за «Планами Моне»). Для всіх країн є характерним використання особливостей їх національних ділових культур при реалізації політик повоєнного відновлення, а також — їх певна еволюція та трансформація.

Наведені інструменти повоєнних відновлювальних планів (та програм і теорій) не є однозначними та простими в контексті визначення принципової можливості їх застосування в Україні та відповідного практичного провадження (тим більше, що застосування низки інструментів висуває перед державою та вітчизняним бізнесом певні умови на вірогідні негативні наслідки у разі неефективного застосування). При цьому, є необхідним зазначити, що окремі з них є такими, що природньо повторюються в тих чи інших країнах, або отримують своєрідні доповнення та модифікації (чи — навпаки: розукрупнюються в контексті практичного застосування в окремих країнах). Всі разом і кожен окремих з наведених в таблиці інструментів є важливими. Разом з тим, в контексті адаптації в Україні відповідного світового досвіду та запровадження економічної режимології є необхідним із їх сукупності визначити ключові.

Отже, на підґрунті аналізу й узагальнення досвіду розробки та провадження політик повоєнного розвитку й відповідних планів (програм і теорій) відновлення на прикладі країн Європи та індо-тихоокеанського субрегіону після Другої світової війни й протягом подальших десятиліть до початку XXI сторіччя, їх визначальні інструменти є можливим ідентифікувати таким чином.

1. Створення централізованої координуючої та відповідальної державної установи щодо провадження відновлювальної політики.

2. Розрахунок мінімально необхідних обсягів фінансової та ресурсної допомоги для країни-реципієнта, котрий у подальшому визначається як об'ємний параметр загальної допомоги.

3. Обов'язковість завдяки використанню допомоги створення нових робочих місць в країні-реципієнті для її громадян в контексті першочергового відновлення промисловості та сільського господарства й інших базових галузей економіки.

4. Використання країною-реципієнтом отриманої допомоги на закупівлю обладнання, матеріалів, продовольства та кормів лише у країні-донора.

5. Звітність країни-реципієнта за використану отриману допомогу та її відповідальність за нормами міжнародного права (у тому числі, — національних бізнес-структур, задіяних у реалізації конкретних відновлювальних проєктів) за цільове та ефективне використання допомоги.

Ідентифікація на підґрунті аналізу світового досвіду інструментів відновлювальних політик і відповідних конкретних планів (програм і теорій), наведених у всій їх сукупності в таблиці, є умовою ідентифікації режимів регуляторної політики, котрі є доцільним застосувати в Україні в контексті розробки «Плану». Тобто, постає науково-практичне завдання трансформації окремих інструментів в інституційні та економічні режими як провадження системи інструментів і заходів задля забезпечення балансів відповідних стимулів й обмежень з метою розв'язання укрупнених проблем суспільного розвитку (та/або — вирішення соціально-економічних загально-національних і регіональних питань) в межах окресленого часового періоду.

При цьому, є цілком логічним, що за кількістю перелік таких режимів має бути достатньо обмеженим. Разом з тим, вони мають вибудовуватися за принципом кумулятивного накопичення та синергетики інституційних й економічних інструментів. Самі ж інструменти (відповідно, й режими) мають відповідати практиці сучасного цивілізованого підприємництва, регуляторної політики та науки. Тому, приклади світового досвіду самі по собі не мають фетишизуватися у вітчизняній практиці регуляторної політики повоєнного розвитку, а мають виступати передумовою (основною) національної регуляторної політики.

Опрацювання науково-практичних основ державної політики повоєнного відновлення України, відповідного світового досвіду інших країн і сукупності теоретико-методологічних і прикладних аспектів економічної режимології дає підстави запропонувати такі режими з метою подальшого обґрунтування «Плану».

Перший. Створення єдиного централізованого уповноваженого державного органу, відповідального за провадження «Плану».

Другий. Формування мережі різнопланових спеціальних економічних зон з пріоритетним стимулюванням діяльності інноваційно орієнтованих зон.

Третій. Страхування воєнних і повоєнних ризиків.

Четвертий. Регулювання й стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва.

П'ятий. Формування та регулювання конкурентного бізнес-середовища.

Шостий. Створення умов для формування та регулювання діяльності венчурного бізнесу й інфраструктури комерціалізації наукових розробок.

Сьомий. Смарт-спеціалізація регіонів, спрямована на забезпечення їх стійкості та зрівноваженого розвитку як передумови сталого розвитку держави.

Восьмий. Надзор і контроль щодо використання коштів і ресурсів за їх цільовим призначенням та ефективним використанням.

Дев'ятий. Створення (участь у діяльності) міжнародних економічних організацій (МЕО), сприяючих провадженню «Плану».

З наведених дев'яти режимів є необхідним визначити базові, які б не просто закладали вихідну основу запровадження режимології, а були б найбільш дієвими саме в контексті вирішення питань повоєнного розвитку України. Такими вихідними базовими режимами є підстави виокремити перший, другий та сьомий.

Стосовно першого з наведених режимів слід зазначити таке. Навіть у сучасних умовах: на третьому році повномасштабної війни (та починаючи з 2014 року) в Україні відсутній орган, який би був відповідальним за провадження державної політики повоєнного відновлення. Апеляція до наявного Державного агентства з відновлення та розвитку інфраструктури ніяк не може бути правомірною: серед функцій і завдань цієї інституції, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 21. 02. 2023 р. № 193, жодним чином не йдеться про повоєнне відновлення (більш того, в цій постанові взагалі відсутні поняття «повоєнне відновлення» чи якісь похідні від нього визначення). Призначенням наявного Державного агентства з відновлення та розвитку інфраструктури, створеного на базі Державного агентства автомобільних доріг за часів прем'єрства А. Яценюка, відповідно до тієї ж постанови Кабміну № 193 від 21.02.2023 р., залишається провадження повноважень колишнього Укравтодору [18].

Натомість, у сучасних умовах сукупність питань повоєнного відновлення є розпорошеною між великою кількістю державних установ, один перелік яких з узагальненим визначенням повноважень зайняв три сторінки (32-34) документу Plan Ukraine Facility [2]; це — підрозділ 2 «Система координації інвестицій та відновлення на рівні держави» розділу 3 «Архітектура інвестицій та відновлення» означеного документу.

Основою запровадження цього режиму є доцільним визначити опрацювання та прийняття закону України про створення єдиного централізованого державного уповноваженого органу з відновлення; відповідним прикладом може бути обрано досвід застосування «Economic Cooperation Act of 1948» щодо створення Economic Cooperation Administration.

Стосовно другого пропонованого режиму — «Формування мережі різнопланових спеціальних економічних зон з пріоритетним стимулюванням діяль-

ності інноваційно орієнтованих зон» слід зазначити не тільки його загальноекономічну актуальність (і проблематичність з погляду попереднього негативного досвіду запровадження спеціальних економічних зон в Україні), а й складність, котра зумовлюється ще й синтетичністю відповідних інструментів. Цей режим має поєднати використання таких інструментів: спеціальні інструменти оподаткування, митні інструменти, інструменти стимулювання інвестиційної та інноваційної діяльності, інструменти регулювання валютного курсу та кредитні інструменти. Самі по собі спеціальні економічні зони, за досвідом сучасної Польщі, слід розглядати з використанням практики створення субзон як відокремлених структурних підрозділів зон у вигляді наукових парків, технопарків і кластерів [19].

Необхідність виокремлення режиму щодо застосування смарт-спеціалізації регіонів (сьомий з пропонує дев'яти) зумовлюється не тільки різноманітністю регіонів України за низкою інституціональних, економічних, природничо-екологічних тощо ознак й особливостей, а додатково — об'єктивною необхідністю перенесення акцентів щодо реалізації програм, планів й інвестиційних проєктів з відновлення на регіональний рівень. На загальнодержавному рівні має залишатися переважно інституційне забезпечення та відповідний супровід (безумовно, — поряд із запровадженням наведеного режиму «надзор і контроль»).

Запровадження економічної режимології у вітчизняну практику (у тому числі, — й задля розробки «Плану») потребує ще більшою мірою врахування нестабільності сучасного інституціонального та економічного середовища й має базуватися на реалізації системних забезпечуючих заходів. Це є також складною науково-практичною проблемою: сама по собі економічна режимологія не запрацює, спочатку є потрібним опрацювати методичне забезпечення «роботи» («експлуатації») інструментів і режимів. Цю складову досліджуваної проблеми статті (у частині вирішення її третього окресленого завдання) є доцільним і можливим розв'язувати на засадах антисипативного підходу.

До сутнісних ознак-характеристик, інструментів й особливостей антисипативного менеджменту, які його принципово відрізняють від попередніх управлінських концепцій, відносяться такі.

1. У якості об'єкту управління розуміється не тільки підприємство (сфера бізнесу у широкому контексті), а й будь-який агрегат локального, регіонального та національного рівнів будь-якої сфери життєдіяльності сучасного суспільства (соціальної, науково-технічної, військової сфер; публічного управління, в тому числі — системи регіонального управління тощо). Тобто, антисипативний менеджмент є високо релевантним явищем теорії та практики менеджменту.

2. Моніторинг зовнішнього середовища об'єкту управління з метою визначення й оцінювання слабких сигналів соціально-економічних явищ і процесів, які за умов ігнорування можуть стати критично загрозливими для його діяльності (функціонування).

3. Визначення зон ризику в діяльності об'єкту управління з ідентифікацією генерального показника загроз, вимірюваного за сумою втрат (негативних наслідків), які може понести об'єкт управління (аж до зупинення його діяльності з перспективою «саморозпаду», що може вважатися станом кризи).

4. Розробка пропозицій щодо запровадження антикризових заходів із оцінками тривалості процесу їх запровадження; тобто, періоду переходу (переводу) об'єкту управління з одного якісного стану до іншого: безпечного стану.

5. Визначення крайнього моменту протягом часу (точки біфуркації) задля своєчасного й ефективного запровадження антикризових заходів, які здатні зменшити (в ідеалі — ліквідувати) загрозу настання кризового стану об'єкту управління за визначеними параметрами передбачених заходів.

Застосування антисипативного підходу з метою розробки «Плану» ґрунтується на адаптивній теорії, доведений А. Колосовим [20] і спільних україно-польських досліджень [21]. Безпосереднім чином застосування концепції антисипативного менеджменту та її прикладного інструментарію для вирішення питань обґрунтування державної політики повоєнного відновлення висвітлено в роботах [22; 23; 24].

Отже, в принциповому виді логіку розробки «Плану» на засадах економічної режимології та антисипативного менеджменту може бути представлено таким чином (див. рисунок).

Ключовими аспектами антисипативного менеджменту в контексті запровадження економічної режимології є:

- ідентифікація змісту генерального показника відповідно до кожного режиму;

- чітке визначення за кожним проваджуваним режимом сукупності пар «слабкі сигнали» — «точки біфуркації»;

- запровадження інструментів за кожним конкретним режимом не пізніше визначеної у часі точки біфуркації (бажано — одразу після визначення слабого сигналу за найбільш загрозливим чинником, встановленим на основі їх ранжування).

При цьому має постійно відстежуватися траєкторія генерального показника кожного режиму, що дає можливість опрацювання сценарного підходу та таргетування інструментів (валютного курсу, податків, кредитів), що і є одним з визначальних ознак режимології.

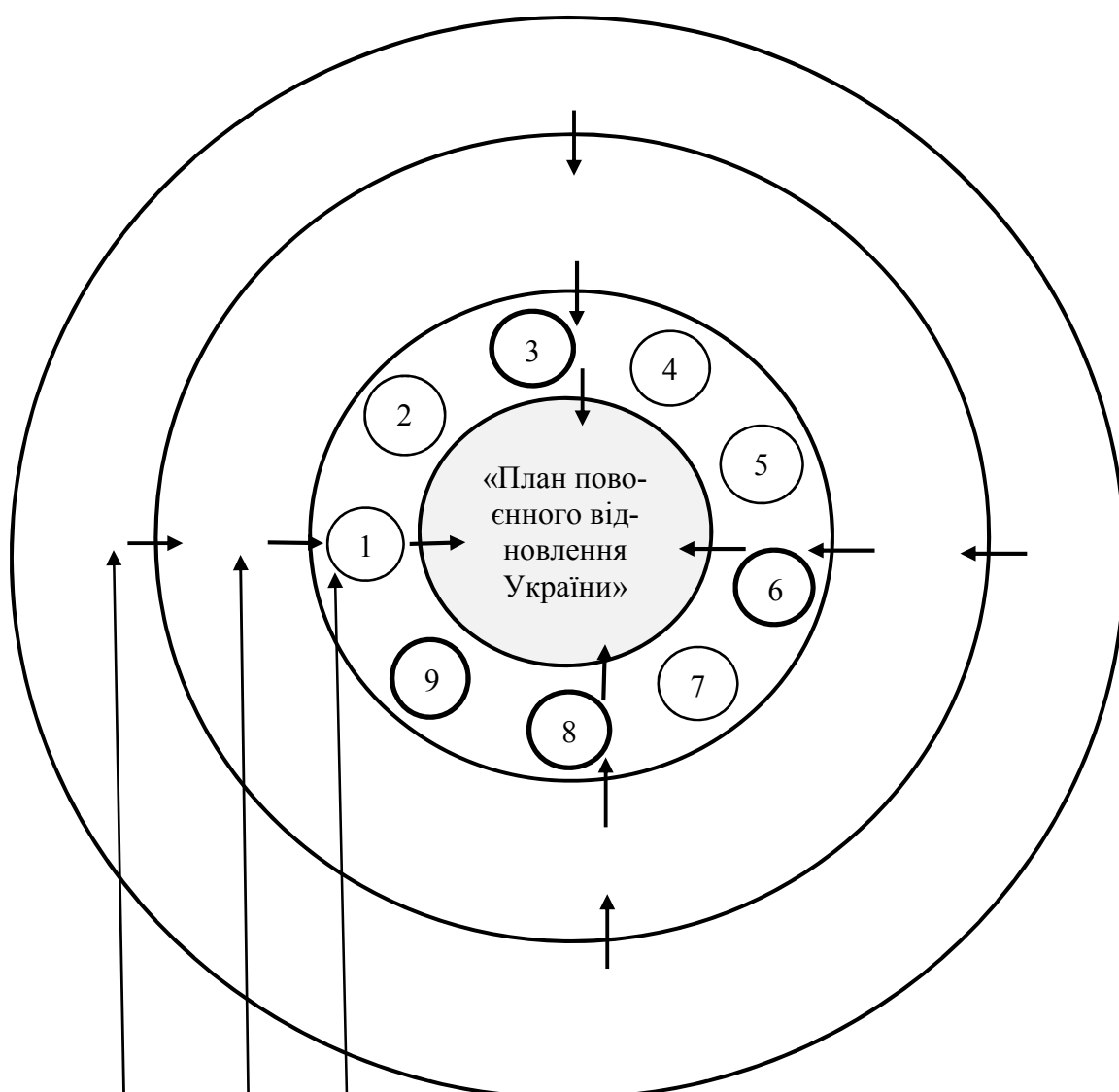
Більш конкретним подальшим кроком методичного забезпечення застосування економічної режимології та антисипативної концепції в контексті розробки «Плану» може бути програмно-цільовий підхід (його зміст та конкретні пропозиції органам державної влади щодо практичного використання на прикладі окремих галузей національної економіки також певним чином вже є опрацьованими у вітчизняній науці [25]).

Висновки та перспективи подальшого опрацювання досліджуваної проблеми. Для України обґрунтування державної політики повоєнного відновлення та розробка «Плану» є найбільш актуальними, гострими та необхідними. Відсутність відповідного «Плану», який би виходив з національних інтересів і був прийнятним для світового співтовариства, ще більшою мірою буде повставати як лімітуючий чинник розвитку України і в межах воєнного етапу, і на повоєнному етапі.

Розробка «Плану» потребує попереднього опрацювання таких першочергових проблем: обґрунтування змісту державної політики повоєнного відновлення економіки з ідентифікацією її стратегічних напрямів і режимів; поглиблення досліджень щодо мето-

дичного забезпечення економічної режимології на засадах антисипативного менеджменту; визначення основних положень Закону «Про повоєнне відновлення

України» з його подальшим опрацюванням і прийняттям.

Застосування концепції антисипативного менеджменту та програмно-цільового підходу як методичного забезпечення запровадження режимології

Ідентифікація інструментів і режимів державної політики повоєнного відновлення України

Опрацювання змісту державної політики повоєнного відновлення України

1. Створення єдиного централізованого державного органу.
2. Формування мережі спеціальних економічних зон.
3. Страхування воєнних і повоєнних ризиків.
4. Регулювання й стимулювання розвитку малого та середнього підприємництва.
5. Формування та регулювання конкурентного бізнес-середовища.
6. Створення умов для формування та регулювання діяльності венчурного бізнесу.
7. Смарт-спеціалізація регіонів.
8. Надзор і контроль.
9. Створення МЕО, сприяючих провадженню «Плану».

Рисунок. Принципова логіка розробки «Плану повоєнного відновлення України» на засадах економічної режимології та антисипативного менеджменту

Список використаних джерел

1. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022. 'Lugano Declaration'. Lugano, 4–5 July, 2022. URL: https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c68e41bd53305e8d214994_URC2022%20Lugano%20Declaration.pdf.
2. Plan for Ukraine Facility 2024-2027. *Ministry of Economy of Ukraine*. URL: <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf>.
3. Іванов С. В. Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. 2019. № 1. С. 75–89.
4. Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. Городніченко, І. Сологуб, Б. В. ді Мауро. Паризький звіт 1, Centre for Economic Policy Research, CEPR Press, 2022. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf.
5. Кіндзерський Ю. Повоєнне відновлення промисловості України: виклики та особливості політики. *Економічний аналіз*. 2022. Том 32. № 2. С. 101–117. DOI: 10.35774/ekon2022.02.101.
6. Бородіна О. А., Ляшенко В. І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 121–134. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).121-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).121-134).
7. Ляшенко В. І., Чеботарьов Є. В. Світовий досвід повоєнного відновлення: діалектика імплементації та адаптації в Україні. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 3 (73). С. 122–131. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-122-131](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-122-131).
8. Ляшенко В. І. Регулирование развития малого предпринимательства в Украине: проблемы и пути решения: монографія. Донецк: ІЭП НАН Украины, 2007. 451 с.
9. Ляшенко В. І. Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: монография / НАН Украины, Ин-т экономики пром-сти. Донецк, 2012. 370 с.
10. «Marshall Plan». Economic Cooperation Act of 1948, 62 Stat. 137, U.S. Statutes at Large. Pub. L. 80-472, U.S. Law. URL: <https://web.archive.org/web/20150119113837/http://legisworks.org/congress/80/publaw-472.pdf>.
11. Erhard L. Germany's Comeback in the World Market: The German 'miracle' explained by the Bonn Minister for Economics. Routledge, 2013.
12. Dodge J. Announcement on budget. 1949, April 15. In Keizai Saiken Kenkyukai (Ed.). Pore kara Daresu e [From Pauley to Dulles]. Tokyo: Diamondsha, 1952. P. 268.
13. Revilla Diez J. Vietnam 30 years after Doi Moi: achievements and challenges. *Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie*. 2016. Vol. 60(3). P. 121–133. DOI: <https://doi.org/10.1515/zfw-2016-0035>
14. Kmezić M. Rule of law and democracy in the Western Balkans: addressing the gap between policies and practice. In *Illiberal Politics in Southeast Europe*. 2021. P. 177–192. Routledge.
15. Morgenthau H. «Suggested Post-Surrender Program for Germany [The original memorandum from 1944, signed by Morgenthau] (text and facsimile)». 1944. Box 31, Folder Germany: Jan.-Sept. 1944 (i297). Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum (published 27 May 2004).
16. Каха Бендукидзе та його «грузинське диво». URL: https://www.bbc.com/russian/international/2014/11/141114_bendukidze_georgia_minister_death.
17. Ladejinsky W. Land ceilings and land reform. *Economic and Political Weekly*. 1972. P. 401–408.
18. Державне агентство з відновлення та розвитку інфраструктури України. URL: <https://restoration.gov.ua/>.
19. Liashenko, V., Pidorycheva, I., Mytsenko, I., Chebotarova, N. The Modern Concept of Special Economic Zones in Ukraine. *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series*. 2021. № 52(52). P. 85–94. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2021-0015>.
20. Колосов А. М. Організаційна поведінка підприємства в умовах мінливого середовища (150 питань теорії і практики організації) : монографія. Луганськ: Вид-во СНУ ім. В. Даля, 2010. 344 с.
21. Kamińska, B., Yakubovskiy, M., Liashenko, V., Kvilinskyi, O. Economy modernization of industrial regions (based on the example of Ukraine). In: P. Głowski, O. Kvilinskyi, eds. *Economic transformation in Ukraine: comparative analysis and European experience*. Warsaw: Consilium Sp. z o.o. 2017. P. 12–29.
22. Колосов А. М., Дугін А. В., Чеботарьов В. А. Економічні обставини формування міжнародного плану Маршалла з післявоєнного відновлення України. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 3(69). С. 131–140. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3\(69\)-131-140](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3(69)-131-140).
23. Колосов А. М., Чеботарьов Є. В. Антисипативний менеджмент — дієва концепція розробки і реалізації політики повоєнного відновлення України. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 2(72). DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-2\(72\)-162-171](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-2(72)-162-171).
24. Чеботарьов Є. В. Концепція антисипативного менеджменту як парадигма управління в умовах війни та повоєнного відновлення України. *Трансформація практики управління інноваційним розвитком соціально-економічних систем*: колективна монографія. Електронне видання / під заг. ред. В. В. Храпкіної, К. В. Пічик. Київ: ВД «Києво-Могилянська академія», 2024. С. 287–298.
25. Чеботарьов В. А. Державна регуляторна політика інноваційної структурної трансформації харчової та переробної промисловості: монографія. Луганськ: ДЗ "Луганський національний університет імені Тараса Шевченка", 2011. 448 с.

References

1. Outcome Document of the Ukraine Recovery Conference URC2022. Lugano Declaration. (2022). Retrived from https://uploads-ssl.webflow.com/621f88db25fbf24758792dd8/62c68e41bd53305e8d214994_URC2022%20Lugano%20Declaration.pdf.
2. Plan for Ukraine Facility 2024-2027. (2024). *Ministry of Economy of Ukraine*. Retrived from <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/wp-content/uploads/2024/03/plan-ukraine-facility.pdf> [in Ukrainian].
3. Ivanov, S. V. (2019). Ekonomichne vidnovlennia i rozvytok krain pislia zbroinykh konfliktiv ta voien: nevtracheni mozhlyvosti dlia Ukrainy [Economic recovery and development of countries after armed conflicts and wars: unlost opportunities for Ukraine]. *Ekon. Ukr.*, 1, pp. 75–89 [in Ukrainian].
4. Horodnichenko, Yu., Sologub, I., di Mauro, B. V. (Eds.). (2022). Vidbudova Ukrainy: pryntsyipy ta polityka [The Rebuilding of Ukraine: Principles and Policy]. The Paris Report 1. CEPR Press. Retrived from https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf [in Ukrainian].
5. Kindzerskyi, Yu. (2022). Povoienne vidnovlennia promyslovosti Ukrainy: vyklyky ta osoblyvosti polityky

[Postwar recovery of Ukraine's industry: challenges and features of policy]. *Ekonomichnyi analiz – Economic analysis*, 32 (2), pp. 101-117. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa.2022.02.101> [in Ukrainian].

6. Borodina, O. A., Liashenko, V. I. (2022). Povoienne vidnovlennia ekonomiky: svitovyi dosvid ta sprobа yoho adaptatsii dlia Ukrainy [Post-War Economic Recovery: World Experience and Attempt to Adapt it for Ukraine]. *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 1 (42), pp. 121-134. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1\(42\).121-134](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2022.1(42).121-134) [in Ukrainian].

7. Liashenko, V., Chebotarov, Ie. (2023). Svitovyi dosvid povoiennoho vidnovlennia: dialektyka implementatsii ta adaptatsii v Ukraini [The world experience of post-war recovery: the dialectic of implementation and adaptation in Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3(73), pp. 122-131. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-122-131](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-122-131) [in Ukrainian].

8. Liashenko, V. I. (2007). Regulirovaniye razvitiya malogo predprinimatel'stva v Ukraine: problemy i puti resheniya [Regulation of small business development in Ukraine: problems and solutions]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine. 451 p. [in Russian].

9. Liashenko, V. I. (2012). Finansovo-regulyatornyye rezhimy stimulirovaniya ekonomicheskogo razvitiya: vvedeniye v ekonomicheskuyu rezhimologiyu [Financial and regulatory regimes for stimulating economic development: introduction to economic regimeology]. Donetsk, IIE of NAS of Ukraine. 370 p. [in Russian].

10. «Marshall Plan». Economic Cooperation Act of 1948, 62 Stat. 137, U.S. Statutes at Large. Pub. L. 80-472, U.S. Law. Retrived from <https://web.archive.org/web/20150119113837/http://legisworks.org/congress/80/publaw-472.pdf>.

11. Erhard, L. (2013). Germany's Comeback in the World Market: The German 'miracle' explained by the Bonn Minister for Economics. Routledge.

12. Dodge, J. (1952). Announcement on budget. 1949, April 15. In Keizai Saiken Kenkyukai (Ed.). *Pore kara Daresu e* [From Pauley to Dulles]. Tokyo, Diamondsha. P. 268.

13. Revilla Diez, J. (2016). Vietnam 30 years after Doi Moi: achievements and challenges. *Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie*, 60(3), pp. 121-133. DOI: <https://doi.org/10.1515/zfw-2016-0035>.

14. Kmezić, M. (2021). Rule of law and democracy in the Western Balkans: addressing the gap between policies and practice. In *Illiberal Politics in Southeast Europe* (pp. 177-192). Routledge.

15. Morgenthau, H. (1944). «Suggested Post-Surrender Program for Germany [The original memorandum from 1944, signed by Morgenthau] (text and facsimile)». Box 31, Folder Germany: Jan.-Sept. 1944 (i297). Franklin D. Roosevelt Presidential Library and Museum (published 27 May 2004).

16. Kakha Bendukidze ta yoho «hruzynske dyvo» [Kakha Bendukidze and his "Georgian miracle"]. Retrived from https://www.bbc.com/russian/international/2014/11/141114_bendukidze_georgia_minister_death [in Ukrainian].

17. Ladejinsky, W. (1972). Land ceilings and land reform. *Economic and Political Weekly*, pp. 401-408.

18. Derzhavne ahentstvo z vidnovlennia ta rozvytku infrastruktury Ukrainy [State agency for the renewal and development of infrastructure in Ukraine]. Retrived from <https://restoration.gov.ua/> [in Ukrainian].

19. Liashenko, V., Pidorycheva, I., Mytsenko, I., Chebotarova, N. (2021). The Modern Concept of Special Economic Zones in Ukraine. *Bulletin of Geography. Socio-Economic Series*, 52(52), pp. 85-94. DOI: <https://doi.org/10.2478/bog-2021-0015>.

20. Kolosov, A. M. (2010). Orhanizatsiina povedinka pidpriemstva v umovakh minlyvoho seredovyscha (150 pytan teorii i praktyky orhanizatsii) [Organizational behavior of the enterprise in the conditions of a changing environment (150 questions of the theory and practice of the organization)]. Luhansk, Publishing House of the V. Dahl SNU. 344 p. [in Ukrainian].

21. Kamińska, B., Yakubovskiy, M., Liashenko, V., Kvilinskyi, O. (2017). Economy modernization of industrial regions (based on the example of Ukraine). In: P. Głowski, O. Kvilinskyi, eds. *Economic transformation in Ukraine: comparative analysis and European experience*. (pp. 12-29). Warsaw, Consilium Sp. z o.o.

22. Kolosov, A., Dugin, A., Chebotaryov, V. (2022). Ekonomichni obstavyny formuvannia mizhnarodnoho planu Marshalla z pislivoiennoho vidnovlennia Ukrainy [Economic circumstances of the formation of the international Marshall Plan for the post-war reconstruction of Ukraine]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 3 (69), pp. 131-140. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3\(69\)-131-140](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-3(69)-131-140) [in Ukrainian].

23. Kolosov, A. M., Chebotarov, Ie. V. (2023). Antysypatynnyi menedzhment – diieva kontseptsiiia rozrobky i realizatsii polityky povoiennoho vidnovlennia Ukrainy. [Anticipatory Management as an Effective Concept for the Development and Implementation of Ukraine's Post-War Recovery Policy]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*. 2 (72), pp. 162-171. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-2\(72\)-162-171](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-2(72)-162-171) [in Ukrainian].

24. Chebotarov, Ie.V. (2024). Kontseptsiiia antysypatynnoho menedzhmentu yak paradyhma upravlinnia v umovakh viiny ta povoiennoho vidnovlennia Ukrainy [The concept of anticipatory management as a management paradigm in the conditions of war and post-war recovery of Ukraine]. *Transformatsiia praktyky upravlinnia innovatsiynym rozvytkom sotsialno-ekonomichnykh system* [Transformation of the practice of management of innovative development of socio-economic systems]. (pp. 287-298). Kyiv, Publishing House "Kyiv-Mohyla Academy" [in Ukrainian].

25. Chebotarov, V. (2011). Derzhavna rehuliatorna polityka innovatsiinoi strukturnoi transformatsii kharchovoi ta pererobnoi promyslovosti [State regulatory policy for innovative structural transformation of the food and processing industry]. Luhansk, Luhanskyi natsionalnyi universitet imeni Tarasa Shevchenka. 448 p. [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 27.11.2024

Формат цитування:

Чеботарьов Є. В. Умови, логіка та методичне забезпечення розробки й реалізації «Плану повоєнного відновлення України». *Вісник економічної науки України*. 2024. № 2 (47). С. 184-192. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.2\(47\).184-192](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.2(47).184-192)

Chebotarov, Ie. V. (2024). Conditions, Logic and Methodological Support For the Development and Implementation of the "Ukraine's Post-war Recovery Plan". *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, 2 (47), pp. 184-192. DOI: [https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.2\(47\).184-192](https://doi.org/10.37405/1729-7206.2024.2(47).184-192)